

УДК 612.017; 612.1; 796.015.6

ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ АДАПТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ СПОРТСМЕНІВ АКАДЕМІЧНОГО ВЕСЛУВАННЯ ПРИ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕННЯХ

Лаврикова О. В.

Вступ

Актуальною проблемою залишається оперативний контроль в умовах виконання тривалих фізичних навантажень. Особливу увагу привертає оцінка реакції серцево-судинної системи в процесі довготривалої адаптації до фізичних навантажень. Найбільш повний та інформаційний, неінвазійний метод дослідження адаптації серцево-судинної системи до навантаження - це ехокардіографія. Ультразвукові методи дослідження заняли одне з ведучих місць в сучасній клінічній медицині.

Ехокардіографічним дослідженням серця спортсменів до та після виконання фізичних навантажень присвячено ряд праць [3;4;5;11;12]. Але разом з тим, лише невелика кількість досліджень проведених з метою оцінки адаптації серця спортсменів до фізичних навантажень [1;9;10].

Метою даної роботи було ехокардіографічне дослідження змін морфологічних та функціональних параметрів серця у підлітків і дорослих спортсменів, які займаються академічним веслуванням до тривалих фізичних навантажень та розробка критеріїв для їхнього оперативного оцінювання.

Методика

За допомогою ехокардіографа Brigel & Kjr за загальноприйнятою методикою було обстежено 42 респондента чоловічої та жіночої статі у віці від 14 до 25 років. Всі спортсмени були представниками виду спорту, тренувальний процес якого направлений на розвиток витривалості (академічне веслування). Піддослідні були поділені на дві групи, які, в свою чергу, склалися з підгруп, що систематизовані за статтєвими ознаками. У першу групу увійшло 26 осіб (14-17 років) жіночої та чоловічої статі, мали спортивний стаж від двох до п'яти років та низьку спортивну кваліфікацію. Друга група - 16 осіб (18-25 років), в яку також входили як чоловіки, так і жінки. Спортивний стаж складав 6-10 років, мали найвищу спортивну кваліфікацію.

Реєстрація ехокардіограм проводилася до та після фізичного навантаження. Визначали основні показники ехокардіограми, які характеризують морфологію, гемодинаміку та скоротливу функцію лівого шлуночку серця, а також роботу клапанного апарату.

Результати дослідження та їх обговорення

Проведені дослідження (таблиця) показали, що після фізичного навантаження спостерігаються зміни розмірів порожнини серця, лівого шлуночку. За одержаними даними, кінцево-діастолічний розмір (КДр) в I та II групах складає 4,90 см та 5,28 см, але після фізичного навантаження значно збільшується. Кінцево-систоличний розмір (КСр) порожнини лівого шлуночку навпаки майже не змінюється, при навантаженні навіть зменшується. Отримані нами дані співпадають з результатами досліджень ряду авторів, які також встановили, що збільшується КДр та знижується КСр після фізичного навантаження у спортсменів, що тренуються на витривалість [1;8;9;12;13].

Відповідно до збільшення КДр та зменшення КСр прямо пропорційно збільшується кінцево-діастолічний об'єм (КДО) і знижується кінцево-систоличний об'єм (КСО) порожнини лівого шлуночку, що можна оцінити як адаптаційну реакцію, направлену на більш повне спорожнення порожнини лівого шлуночку в систолу [8]. В обох групах спостерігається підвищення величин ударного об'єму кровотоку (УОК), що відповідає результатам інших авторів [1;2;3;9;13]. Достовірно великий УОК в II групі пов'язаний з більш високим КДО, що свідчить про відносно більшу дилатацію порожнини лівого шлуночку у порівнянні з молодими спортсменами 14 – 17 років.

У проведених нами дослідженнях не відмічено превалювання величин УОК після навантаження над величинами КДО в стані спокою (див. таблицю), що пояснюється фізіологічною дилатацією порожнини лівого шлуночку у молодих спортсменів, що тренуються на витривалість [6]. Збільшення при даних умовах УОК у молодих спортсменів реалізується, в значній мірі, шляхом підсилення інотропного (адренергічного) впливу на серце, який забезпечує викид великого залишкового об'єму крові, тобто більш повне звільнення порожнини лівого шлуночку під час систоли [2;8]. Таким чином у респондентів після виконання фізичного навантаження відсутня ефективність дії механізму Франка-Старлінга (саморегуляційна дилатація шлуночків).

Виявлено, що близькі величини хвилинного об'єму кровотоку (МОК), в умовах стану спокою достовірно великі після фізичного навантаження у спортсменів I групи. Це пояснюється тим, що у спортсменів 14 – 17 років спостерігається збільшення частоти серцевих скорочень у відповідь на фізичне навантаження [4;5;8;9;11]. Також відбувається збільшення після фізичного навантаження таких показників як ударний (УІ) та серцевий (СІ) індекси: в I групі УІ $68,41 \pm 1,84$, СІ $6,21 \pm 0,21$ та в II групі УІ $53,23 \pm 1,55$, СІ $5,42 \pm 0,18$.

В стані спокою встановлені достовірні відмінності показника маси міокарду лівого шлуночку (ММЛШ) між групами. Після фізичного навантаження помірне зростання ММЛШ в обох групах можна пов'язати зі збільшенням порожнини лівого шлуночку, так як товщина задньої стінки шлуночку майже не змінюється ($1,11 \pm 0,03$ та $1,18 \pm 0,03$).

Звертаємо увагу на помірне збільшення ступеню скорочення передньо-заднього розміру лівого шлуночку в систолу (ДС, %, див. таблицю). Достовірно менше значення

фракції викиду (ФВ) в стані спокою в II групі спортсменів свідчить про більший економізуючий ефект, тоді як після фізичного навантаження спостерігаються приблизно однакові величини ФВ в обох групах. Відповідно ФВ у першій групі $72 \pm 0,2$, у другій – $70,65 \pm 1,43$.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика ехокардіографічних показників в стані спокою та після фізичного навантаження ($M \pm m$) у спортсменів академічного веслування

Показники	Група I (n=26)		Група II (n=16)	
	У стані спокою	Після фізичного навантаження	В стані спокою	Після фізичного навантаження
$\Delta S, \%$	$38,81 \pm 0,72$	$43,86 \pm 1,95$	$36,86 \pm 1,10$	$43,32 \pm 2,03$
ФВ, %	$66,73 \pm 0,91$	$72,02 \pm 1,12$	$65,81 \pm 1,42$	$70,65 \pm 1,43$
МжПд, см	$1,06 \pm 0,02$	$1,10 \pm 0,02$	$1,15 \pm 0,03$	$1,19 \pm 0,03$
ЗСЛШ, см	$1,08 \pm 0,02$	$1,11 \pm 0,03$	$1,14 \pm 0,03$	$1,18 \pm 0,03$
КДО, мл	$125,73 \pm 2,63$	$135,40 \pm 3,96$	$127,88 \pm 2,74^*$	$146,33 \pm 6,83$
КСО, мл	$39,65 \pm 1,36$	$35,52 \pm 3,18$	$45,81 \pm 2,76$	$39,49 \pm 4,37$
КДр, см	$4,90 \pm 0,05^*$	$5,35 \pm 0,16$	$5,28 \pm 0,15^*$	$5,53 \pm 0,12$
КСр, см	$3,20 \pm 0,12$	$3,00 \pm 0,10$	$3,32 \pm 0,18$	$3,14 \pm 0,09$
УОК, мл	$86,08 \pm 2,10^*$	$107,07 \pm 4,16$	$86,56 \pm 2,11^*$	$110,80 \pm 5,37$
ХОК, л/хв.	$6,71 \pm 0,25^*$	$17,08 \pm 0,44$	$5,79 \pm 0,26^*$	$14,58 \pm 0,41$
УІ, мл/м ²	$64,38 \pm 1,51$	$68,41 \pm 1,84$	$49,77 \pm 1,34$	$53,21 \pm 1,55$
СІ, л/хв./м ²	$5,00 \pm 0,17$	$6,21 \pm 0,21$	$3,47 \pm 0,17$	$5,42 \pm 0,18$
ММЛШ, г	$160,38 \pm 4,16^*$	$167,36 \pm 3,28$	$175,31 \pm 5,56^*$	$180,72 \pm 3,04$

* Відмінності середніх величин показників між I та II групами в стані спокою достовірні ($p < 0,05$)

Встановлено, що великий приріст амплітуди систолічного скорочення задньої стінки у спортсменів I та II групи після фізичного навантаження супроводжується вираженим збільшенням швидкості максимального скорочення задньої стінки лівого шлуночку ($V_{\max}$ скорочення), це є одним з факторів забезпечення збільшення ударного об'єму [8].

Поряд зі збільшенням частоти та сили серцевого скорочення після фізичного навантаження спостерігається збільшення швидкості максимального розслаблення міокарду ($V_{\max}$ розслаблення), достовірне у I групі, тобто підключається ще один механізм саморегуляції серця. У нашому дослідженні був проведений аналіз роботи клапанного апарату серця (аортального та мітрального клапанів) у процесі його адаптації до субмаксимальних фізичних навантажень. Після фізичного навантаження в роботі аортального клапану спостерігається збільшення у розходженні його стулок у систолу у обох групах. Відповідно з $17,05 \pm 1,16$ мм до $21,89 \pm 1,22$ мм в I групі, а в II групі з $16,59 \pm 1,23$ мм до $21,09 \pm 1,17$ мм. Одночасно спостерігається збільшення загальної екскурсії передньої стулки мітрального клапану в діастолу (відповідно з $26,47 \pm 0,80$ мм до $34,61 \pm 1,29$ мм та з $28,34 \pm 0,97$ мм до $35,51 \pm 1,38$ мм). Оцінюючи роботу мітрального клапану, який поряд з іншими факторами лімітує та визначає функціональні можливості серця, можна розглядати вище представлену динаміку показників як пристосувальну реакцію до фізичних навантажень.

Висновки

1. Одержані дані при ехокардіографічному обстеженні спортсменів академічного веслування свідчать про наявність особливостей реакції серцево-судинної системи до фізичного навантаження.

2. Виявлені у спортсменів різних вікових груп відмінності після виконання фізичного навантаження вказують на більш напружене функціонування серцево-судинної системи у спортсменів 14-17 років. Це має вираження в значному збільшенні показників хвилинного об'єму кровообігу, частоти серцевих скорочень, ФВ, $\dot{V}S$ та в більш інтенсивній роботі клапанного апарату серця.

3. З віком (17 – 25 років) відмічається тенденція до економізуючої діяльності серця.

4. Встановлені різноманітні шляхи адаптації молодих спортсменів до фізичних навантажень в залежності від віку та спортивного стажу.

5. Використання встановлених величин показників ехокардіограми в якості критеріїв при проведенні контролю за станом здоров'я спортсменів тренувальний процес, який направлений на розвиток витривалості, дозволить оцінити їхні функціональні можливості та рівень адаптації до фізичних навантажень.

Література

1. Амосов Н.М., Бендет Я. А. Физическая активность и сердце.- К.:Здоров'я, 1984. – 232 с.
2. Апанасенко Г. Л. Физическое развитие детей и подростков. – К.: Здоров'я, 1985. – 80с.
3. Апанасенко Г. Л. Проблемы управления здоровьем человека// Наука в олимпийском спорте: Специальный выпуск. – 1999. – С. 56 –60 .
4. Баевский Р. М. Прогнозирование состояния на грани нормы и патологии. – М.: Медицина, 1979. – 295 с.
5. Граевская Н.Д. Влияние спорта на сердечно-сосудистую систему. – М.: Медицина, 1975. – 280 с.

-
6. Грейда Б. Адаптація людини до фізичних навантажень // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – Луцьк : МЕДІА. – 1999. – С. 320–324.
  7. Душанин С.А., Шигалевский В.В. Функция сердца юных спортсменов. – К.: Здоров'я, 1988. – 168 с.
  8. Израэль З. Оптимальное приспособление сердца к физической нагрузке // Спорт в современном обществе. – М.: Медицина, 1988. – С. 67–73.
  9. Меерсон Ф.З., Пшенникова М. Г. Адаптация к стрессовым ситуациям и физическим нагрузкам. – М.: Медицина, 1988. – С. 67–73.
  10. Меерсон Ф.З. Адаптация сердца к большой нагрузке и сердечная недостаточность. – М.: Наука, 1975. – 263 с.
  11. Мищенко В.С. Функциональные возможности спортсменов. – К.: Здоров'я, 1990. – 200 с.
  12. Правосудов В.С. Адаптация сердца к физическим нагрузкам // Труды Всемирного науч. конгр. "Спорт в современном обществе". – 1982. – С. 286–291.
  13. Хрущев С. В., Влияние систематических занятий спортом на сердечно-сосудистую систему детей и подростков // Детская спортивная медицина / Под ред. С. Б. Тихвинского, С. В. Хрущева. – М.: Медицина, 1980. – С. 60–66.

Поступила в редакцию 20.03.2003 г.